

Utbildningsdepartementet

2020-08-24

REMISSVAR

Ändringar i högskolelagen för att främja den akademiska friheten och tydliggöra lärosätenas roll för det livslånga lärandet

Ert dnr U2020/03053/UH

Sveriges universitetslärare och forskare (SULF) har genom remiss, daterad 2020-05-06, givits möjlighet att lämna synpunkter på ovanstående promemoria.

Inledning

I den vision som SULF:s kongress antog 2015, *I mänsklighetens tjänst – forskning och högre utbildning för en hållbar framtid*, betonas frågan om akademisk frihet.

”Principen om den akademiska friheten genomsyrar både forskning och utbildning. Det innebär att doktorander, forskare och lärare fritt kan välja forskningsproblem och publicera resultat utan rädsla för repressalier. Det fria sökandet efter ny kunskap kräver att universitetslärare och forskare är obundna och arbetar för att vidga vetandet i mänsklighetens tjänst.”

Demokratin behöver en fri akademi. En fri akademi är en förutsättning för att universitet och högskolor ska kunna fungera som en välbehövlig kritisk kraft i samhället. Tillsammans med en fri press, fria fackföreningar och oberoende domstolar utgör den en av demokratin grundpelare.

SULF välkomnar regerings förslag om ett förtydligande av att akademisk frihet ska genomsyra både forskning, utbildning och hela lärosätenas verksamhet. Detta är särskilt viktigt i en tid då vi tyvärr ser en tillbakagång avseende akademisk frihet i ett internationellt perspektiv. Sverige kan och bör agera som en förebild där en fri akademi är en av grundpelarna i demokratin. SULF ser förslaget om akademisk frihet som ett steg i rätt riktning.

Akademin är ofta en av de första måltavlorna för politiker med svaga demokratiska grundvärden. Vi ser just nu konkreta hot mot den akademiska friheten i vår omvärld. I Ungern har det Centraleuropeiska universitetet tvingats flytta ur landet för att kunna fortsätta bedriva forskning och utbildning på vetenskaplig grund. I andra europeiska länder utsätts forskare och universitetslärare för otillbörlig press och påverkan. Påtagliga försämringar har skett i exempelvis Polen, Serbien och Tjeckien. I Turkiet är den akademiska friheten nära noll och universitetslärare vittnar om en hårt statsstyrd

forskning och undervisning. För turkiska forskare och universitetslärare kan brist på åttlydnad resultera i avsked och yrkesförbud.

SULF:s synpunkter på förslagen

Förslag: I högskolelagen ska det införas en bestämmelse om att det i högskolornas verksamhet som en allmän princip ska gälla att den akademiska friheten ska främjas och värnas.

SULF tillstyrker förslaget.

I Sverige är forskningens frihet skyddad i grundlagen och beskrivs i detalj i högskolelagens 6 paragraf; forskningsproblem får väljas fritt, forskningsmetoder får fritt utvecklas och forskningsresultat får fritt publiceras. Men den högre utbildningen saknar motsvarande lagskydd.

Avsaknaden av lagskydd kanske spelar mindre roll så länge statsmakterna respekterar universitetens frihet att bestämma över utbildningens innehåll, men om det politiska landskapet förändras kan det snabbt bli ett problem. Utan akademien som en kritisk kraft öppnas dörrarna för politisk godtycklighet och spridning av falska fakta.

Att stärka lagskyddet för utbildningens frihet är en försäkran om att den högre utbildningen ses som en viktig del i ett öppet demokratiskt samhälle.

Förslaget är ett bra steg i rätt riktning särskilt eftersom det i promemorian betonas att det som avses är "den individuella akademiska friheten avseende både forskning och utbildning". Det handlar alltså inte om ökad autonomi för lärosätetsledningar. Utbildningen får ett lagskydd som hittills saknats. En naturlig följd av förtydligandet i lagen är att det även görs en konsekvensändring i grundlagen så att både forskning och utbildning omfattas av akademisk frihet.

Samtidigt som SULF välkomnar förslaget om lagändring vill vi betona att akademisk frihet på den individuella nivån måste kunna utövas i praktiken. Lagtext är bra men räcker inte för att vi ska kunna påstå att den akademiska friheten för universitetslärare och forskare i vårt land är stark.

Akademisk frihet är till exempel omöjlig för den som är rädd att förlora sitt jobb eller för den som står i en osund beroendeställning till mer seniora kollegor eller ledning. Därför måste regeringen och lärosätena göra något åt den höga andel osäkra anställningar som genomsyrar akademien. Även om det går att se ett samband mellan hög andel extern finansiering för forskning och hög andel tidsbegränsade anställningar kan det inte ensamt förklara osäkerheten för framförallt forskare. En hög grad av osäkerhet verkar till stor del vara en kulturfråga som lärosätena skulle kunna åtgärda utan förändringar av finansieringssystemet.

Förslag: I högskolelagen införs en bestämmelse om att högskolorna i sin verksamhet ska främja det livslånga lärandet.

SULF tillstyrker förslaget, men menar att det måste åtföljas av resursförstärkningar.

Förslaget är inte ett nytt uppdrag för lärosätena utan ett förtydligande och en återreglering. För att lagförslaget ska kunna göra någon skillnad och volymen av studenter som förkovrar sig mitt i yrkeslivet ska kunna öka krävs att regeringen tillför resurser. Det nuvarande resurstilldelningssystemet med en prestationsbaserad del i ersättningsbeloppen gör att lärosätena inte får betalt om studenterna inte tar sina poäng, och eftersom studenter som studerar av andra orsaker än att ta en examen inte har lika hög prestationsgrad som studenter inom utbildningsprogram motverkar systemet i sig syftet med lagändringen.

Om lärosätena ska erbjuda mer utbildning riktad mot livslångt lärande utan att regeringen tillför mer resurser blir det en utträngningseffekt gentemot de yngre årskullarna som vill in på högskolan, med konsekvens att färre unga får möjlighet att utbilda sig. Detta kan knappast vara regeringens intention.

På grund av en långt gående urholkning av resurserna till utbildning på grund- och avancerad nivå är det inte acceptabelt att påföra ytterligare krav på universitetslärare som inte ryms inom deras ordinarie arbetstid, vilket blir konsekvenserna om resurser per student inte tillförs. Det skulle drabba studenterna som redan idag får alltför lite tid med sina lärare. Om det har SULF skrivit i rapporten "*Systemfel i kunskapsfabriken*".

Jämställdhetskonskvensanalys

En ökad grad av akademisk frihet, särskilt när det gäller utbildning, kan komma att gynna kvinnor inom akademien. Detta eftersom fler kvinnor finns inom undervisningstunga områden som till exempel vårdvetenskap och lärarutbildning. Eftersom det tar längre tid för kvinnor att göra akademisk karriär ser SULF det som positivt för jämställdheten.

När det gäller livslångt lärande vet vi att kvinnor oftare än män återvänder till högskolan för att studera. De är också majoritet bland studenterna. För att främja en jämställd högskola håller SULF med regeringen om att det är angeläget för lärosätena att vidta åtgärder för att få fler män intresserade av livslångt lärande.

För Sveriges universitetslärare och forskare

Mats Ericson
Förbundsordförande

Karin Åmossa
Chefsutredare